

„...a bulvár és a szerióz között” Nyáry Krisztiánnal Fényes Erika beszélget

Nyáry Krisztián írásai az átmeneti műfajokban, nemegyszer a hagyományos médialogikát megfordítva működnek: előbb online jelennek meg, s csak utána terjesztik őket nyomtatásban; a bulvár felől közelít a szerióz tartalmakhoz. A szerzővel a Budapesti Gazdasági Egyetem Társadalomtudományi Intézetének Kommunikációs Szabadegyetemén 2017. április 26-án Fényes Erika beszélgetett a Kőleves Étteremben.

Nyáry Krisztián eredeti szakmája irodalomtörténész. Tanársegéd volt a Pécsi Egyetemen, később kezdett marketinggel és kommunikációval foglalkozni, az irodalomtörténet iránti érdeklődése viszont töretlen. Költők, írók szerelmeiről ír, vagy éppen hétköznapi emberek hőstetteit örökíti meg. 2012-ben a Facebookon megosztott egy képet barátai szórakoztatására Radnóti Miklósról és Gyarmati Fanniról, és a kép alá kanyarított egy rövid történetet az ő megrázó szerelmükről. A posztot néhány órán belül több százan osztották meg, így a sikeren felbuzdulva további képeket posztolt művészekről a róluk szóló történetek kíséretében. Az oldal látogatottsága néhány hét alatt robbanásszerűen megnőtt, és ezzel együtt megérkezett a Corvina Kiadó ajánlata, így kerülhetett a boltok polcaira 2012-ben az *Így szerettek ők*. 2016 közepéig a Magvető és az Atheneum Kiadó igazgatója volt, most a Líra kiadói csoport kreatív igazgatója.

Fényes Erika: *Úgy tudom, a kiadó ötletét, hogy könyvformában jelenjenek meg ezek a Facebook-posztok, szkeptikusan fogadtad, mert nem bíztál abban, hogy egy virtuális tartalom könyvként is sikeres lehet.*

Nyáry Krisztián: Volt egy marketinges vélekedés, miszerint amit ingyen megkap az ember a Facebookon vagy bárhol az online térben, azért nem ad pénzt – ezt én is vallottam. Miután több kiadó keresett meg, hogy ebből mégiscsak kellene könyvet csinálni, gondoltam, hogy nem az én pénzemről van szó, hanem az övékről, akkor költsük. És kiderült, hogy mégsem úgy van, ahogy elképzeltem. Azt tanultam meg ebből, hogy élethelyzetek szerint másként olvasunk. A Facebookon az én írásaimat például reggel olvasták kávé mellett, mielőtt elindultak volna a munkahelyre vagy az iskolába, a könyvet talán este vagy délután a fotelben.

Ráadásul könyvet lehet ajándékba adni, Facebook-posztot pedig szerencsére nem, a magyar könyvpiacra pedig karácsony előtt kel el a könyvek 30–40 százaléka. Ebbe a piaci összefüggésbe nem gondoltam bele korábban. A sajtóra persze más vonatkozik, ott minél előbb meg akarom tudni a hírt, s ha online ingyen elérhetem, nem fogom másnap megvenni miatta a nyomtatott lapot. A szórakoztató tartalmaknál és a szépirodalomnál viszont jellemző, hogy a szöveget fizikailag is birtokolni akarom.

Fényes: *Most már több mint 200 ezer példány fogyott el. Annyira nagy a siker, hogy a legutóbbi könyvbemutatódon, amely a Festői szerelmeké volt, akkora tömeg gyűlt össze, hogy nem fért be az eseménynek helyt adó Kieselbach Galériába. Így kellett tartanotok egy második bemutatót az utcán, a kint rekedteknek. Gondolom, hogy ennek örült Jászai Mari téren villamosra várakozó sokaság.*

Nyáry: Szerintem örültek, vagy legalábbis csodálkoztak rajta. Persze én is csodálkoztam, mert a visszajelzések alapján ugyan számítottam rá, hogy sokan lesznek a rendezvényen, de hogy ilyen sokan, arra nem. Olyan volt, mint amikor gyerekkoromban banánt osztogattak valahol, és mindenki ott akart lenni. Pedig ezeknek a festőknek, akikről írtam, a képeit meg lehet nézni magyar közgyűjteményekben. Ha a Kieselbach Galéria rendezett volna ebben a

tárgyban kiállítást, akkor sokan megnézték volna, de korántsem ennyien. Ha én tartottam volna egy könyvbemutatót képek nélkül, akkor is nagy közönség lett volna, de messze nem ekkora. A könyvbemutató és a képek vonzereje megsokszorozta egymást.

Fényes: *Megjelenésüket tekintve a kötetek színes, látványosan illusztrált darabok. A képek mérete, a szalagcímek a filléres sajtó külsejét idézik, a lexikon nagyságú méret, a keménytáblás kötés mégis azt az illúziót kelti, mintha valódi tudományos tartalmat fogyasztanánk. Mennyire volt beleszólásod a kötet formai megoldásaiba, mennyire adtál szabad kezet a kiadónak?*

Nyáry: Volt beleszólásom. Nem akartam, hogy „tudományosan” nézzen ki. El akartam kerülni, hogy valaki ezt tudományos műként próbálja a kezébe venni. Ezért a történetek sem időrendben következnek egymás után. Az volt a szerkesztési elvem, hogy egy vidámabb történetet egy kevésbé vidám vagy szomorú váltson. Persze mivel emberi sorsokról írok, semmi sem száz százalékban vidám vagy szomorú. Kommunikációs szakemberként a terjesztési, marketinges kérdésekbe is valamelyest beleszóltam. Főleg azért, mert hasonló könyvet a kiadó korábban nem adott ki, tehát ez bizonyos értelemben ismeretlen közeg volt számukra, és ezért próbáltak az én ötleteimre is támaszkodni a kommunikáció terén.

Fényes: *Elérhetett volna a könyved ekkora sikert a Facebook nélkül? Szerinted működhet-e a könyvek eladása a jelenlegi könyvpiacra anélkül, hogy már a kiadás előtt egy olvasói közösséget teremtsen meg a szerző vagy a kiadó valamelyik közösségi oldalon?*

Nyáry: Ha írok egy könyvet ugyanezzel a tartalommal, elballagok a kiadóhoz, és van olyan hülye, hogy ezt kiadja, akkor bukás lett volna. Ez azért lehetett sikeres könyv, mert már megvolt a közönsége, és lehetett látni, hogy van rá fogadókészség. Ha hozzám mint kiadóhoz behozták volna, valószínűleg azt mondtam volna, hogy ez engem speciel érdekel, de biztos vagyok benne, hogy 500 emberen kívül senkit. Azért jelenhettek meg könyvként is ezek a történetek, mert kiderült, hogy eltaláltam velük valamit: kielégítettek egy olyan szórakozási igényt, amelynek korábban nem volt kínálata. Akkor sem lett volna ilyen népszerű, ha nem a Facebookon kezdem el, hanem egy blogon. Ott a harmadik kommentnél már megjelentek volna a trollok, és nem lett volna az a zsiszegés a posztok alatt, mint a Facebookon. Hiszen az utóbbinál általában mindenki a saját valódi nevével kommentel, így mindenki felelős is azért, amit leír.

A Facebook alapvetően vizuális tartalmak megosztására lett kitalálva. Nálam is először a kép ragadja meg az olvasót, aztán rákattint, és elolvassa a történetet. Mindezt nem terveltem így ki előre. Visszatekintve azt gondolom, hogy a véletlenek sorában igazán jó véletlen volt, hogy ez a Facebookon indult el.

Az is jó a Facebookban, hogy lehet tudni, kik az olvasók. Mikor szerelmi történetek voltak kint, az olvasóimnak a korfája meglepően széles volt, 18-tól 80 éves korig olvasták, de az ezen belüli összetétel érdekesen alakult. A fiatalok közül, a 16 és a 22 évesek körében sokan olvasták, a náluk idősebbeknél csökkent az érdeklődők száma, a fiatal harmincasok körében olvasták a legkevesebbet, de a 35 éves kor fölöttiek megint többen voltak. A 35–40 éves korosztály körében a voltak ezek a sztorik a legnépszerűbbek. És természetesen a szerelmi történeteket közel 70 százalékban nők olvasták. Így elkönyveltem magamban, hogy szerelmi történeteket nők olvasnak. Mígnem aztán férfi ismerőseim jöttek oda hozzám, hogy ezt is olvastam, milyen érdekes, azt is olvastam, és mondtam, hogy ez milyen fura, nekem nem tűnt fel, hogy ezt te is olvasod, mert soha nem osztják meg férfiak, te se lájkoltad s a többi. A férfiaknak Magyarországon „ciki dolog” szerelmi történeteket olvasni. Ez máshol nem feltétlen van így.

Szociodemográfiai érdekesség, hogy ez alapvetően az iskolázottabb rétegek szórakoztató tartalma lett, tehát zömmel diplomás vagy egyetemre járó, illetve gimnazista olvasóim lettek.

Fényes: *A kutatások is azt támasztják alá, hogy egy diplomás nő sokkal korábban „bevallalja”, hogy bármilyen bulvártartalmat vagy tömegkultúrát fogyaszt, mint egy diplomás férfi; az utóbbinak ez nagy presztízavesztéssel járna.*

Nyáry: Egyébként a Nők Lapja olvasóinak a jelentős része, majdnem 50 százaléka férfi. Érdekes megnézni, hogy ha a fodorvos rendelőjében ki vannak téve női lapok, akkor a férfiak is azt olvassák, pedig van ott autós újság is.

Fényes: *De hát az kit érdekel? A te történeteid viszont mindenkit érdekelnek, ahogy az ki is derült. Épp ezért született meg a második könyv, Így szerettek ők 2 címmel. A történetek nem tűnnek maradéknak, ugyanolyan erősek, mint az első kötetben. Mintha tudatosan két kötetre készültél volna.*

Nyáry: Nem készültem. Amikor kiderült, hogy az első nagyon sikeres, nekem még voltak történeteim, így adta magát a második kötet ötlete. Lehetett volna még harmadikat is csinálni, csak azt már nem akartam, mert meguntam volna saját magamat. Ez úgy lett összeválogatva, hogy a könyvben szereplő írók és költők döntő többsége, körülbelül 80 százaléka ismert, azaz legalábbis középiskolás fokon találkozhat velük az ember, és csak egy-kettő olyan van, akivel nem. Minden nemzeti irodalmi kánonba körülbelül száz ember fér bele, mert a memóriánk így működik, meg az oktatás erre van trenírozva. Tehát mivel 40–40 történetet írtam, és volt néhány átfedés, vagyis egy szereplő megjelenhetett két történetben is, egy harmadik könyvnél óhatatlanul többségbe kerültek volna a kevésbé ismert szerzők, és az már nem biztos, hogy annyira eladható lett volna, meg annyi embert érdekelt volna.

Fényes: *Amikor ez lecsengett, jöttek a „hőskönyvek”, amelyek olyan ismert vagy kevésbé ismert magyar embereknek a történetét örökítették meg, akik egy nehéz helyzetben bátran kiálltak az igazságért vagy a gyengébbek védelmében. Hogyan indultál ebbe az irányba?*

Nyáry: Rögtön az elejétől fogva írtam ilyen történeteket is, csak azt nem tudtam, hogy mi a közös bennük. Írtam embermentőkről, feltalálókról, mindenféle sportolókról és olyanokról, akik nekem valamilyen szempontból fontosak voltak, mégis kevésbé ismertek. Azt éreztem, hogy ezekkel akarok valamit csinálni, de nem tudtam, hogy mi a fogás ezeken a történeteken, egészen addig, amíg 2013 elején itt nem járt Magyarországon Philip Zimbardo, a híres stanfordi börtönkísérlet vezetője, és tartott egy előadást a Graphisoft Parkban. A börtönkísérlete arról szólt, hogy véletlenszerűen kiválasztott egyetemisták közül hatnak azt mondta, ti rabok vagytok, másik hatnak azt, ti a börtönőrök, majd napokon át figyelte őket kamerával. Az egyetlen szabály az volt, hogy fizikai erőszakot nem lehetett alkalmazni, de ezen kívül minden más megengedett volt. Hamar kialakult az a helyzet, hogy az őrök minden lehető módon megalázták, bántották a rabokat. A vizsgálat eredménye nagy port vert föl világszerte, majd később számos más kísérletben is igazolták, hogy az emberi természet így működik. Zimbardo előadásán arról beszélt: aktív életének nagy részét arra szánta, hogy megértse, miért válik ilyen szituációkban egy nagyobb tömegnyomás hatására vagy egy autoritásnak engedelmessé az emberek többsége gonosszá. Ezt ő Lucifer-hatásnak nevezi. Minden kísérletben 70–80 százalék vakon engedelmessé válik egy gonosz parancsnak is. Zimbardo így 80 éves kora felé rájött, hogy nem ez a lényeges, hanem az, hogy a másik 20 százalék miért nem. Ha megértjük, hogy ők miért döntöttek máshogy, azt tudjuk igazán hasznosítani. Akkor jöttem rá, hogy én olyan emberekről írtam, akik abba a 20 százalékba tartoznak. Ez lett az a szerkesztési szempont, amely alapján a hiányzó történeteket meg tudtam írni.

Fényes: *A szerelmes könyvek kapcsán többször elmondtad, hogy nincs benned népnevelői attitűd, nem ezért írod ezeket a történeteket. A hőskönyvek esetében viszont nehéz elképzelni, hogy ne lett volna benned némi tudatosság, éppen Zimbardo állítása miatt, amely szerint a rossz környezet még a bizonytalan és jó embereket is gonosszá teheti. Úgy érzem, ezeknek a történeteknek a megismertetésével mintha ennek inverzével dolgoznál. Mintha azt próbálnád erősíteni, hogy van ez a 20 százalék, ezeknek a történeteit kell ismertté tenni, hogy a jó környezet még a bizonytalan vagy rossz emberekből is kihozza a jót.*

Nyáry: Itt sem gondolom, hogy én ezzel tanítani akartam volna. Nekem volt fontos ez a probléma: meg akartam érteni, hogy ez hogyan működik. Ezért kezdtem el ezeket a történeteket megismerni, aztán elmesélni. Persze örülök, ha ezekből a történetekből valamit a mindennapokban is hasznosítani tudunk.

Ezeknek az embereknek az életrajzából azt lehet megtanulni, hogy vannak olyan sorsfordító döntések mindannyiunk életében, amelyekről az adott pillanatban persze nem tudjuk, hogy sorsfordítónak számítanak, és hajlamosak vagyunk úgy dönteni, mint a többség, mert az mindig kényelmesebb. Akikről írtam, nem csináltak mást, mint a döntés előtt elgondolkodtak, hogy lehet-e máshogy dönteni, és utána máshogy is döntöttek, és persze kitartottak a döntésük mellett, még akkor is, ha nekik személyesen nagyon sok hátrányuk származott ebből. Nyilván nem gondolom, hogy

olyan kiélezett helyzetekben, ahol valaki élete múlhat a döntésünkön, feltétlenül máshogy döntünk majd e történetek hatására, de pici ügyekben lehet hasznosítani ezt a tudást. Én ezt tanultam meg belőlük.

Fényes: *Olyan jellegű tudatosságra gondolok, mint amikor a menekültválság csúcspontján a Facebookon megosztottad Fadlallah el Hedad Mihály történetét, aki szír bevándorlóként világszínvonalúvá emelte a bábolnai ménest. Gondolom, ez nem volt véletlen.*

Nyáry: Én folyamatosan gyűjtögetem ezeket az életeket, de ő nem volt azok között, akiről azonnal írni akartam volna. Egyszer Bábolnán jártam, és láttam, hogy van ott egy sír, és rajta egy arab embernek a neve. A sírhely egy főhelyen volt, láthatóan tiszteletben tartva. Iszonyúan kíváncsi lettem. Utánaolvastam: egy szír bevándorló tette világhírűvé Bábolnát, meg úgy általában a magyar lótenyésztést. Amikor elindult a bevándorlási válság első hulláma, rájöttem, hogy ott mentek el a szír menekültek Bábolna mellett, amikor gyalogoltak az osztrák határhoz, a sír mellett néhány száz méterre. Akkor írtam meg ezt a történetet. Nyilván volt benne áthallás, de magában is szép emberi történet, hogy egy szír menekült kisfiú miként válik identitásában magyarrá és hoz létre valami maradandót. Lehet, hogy más körülmények közt ezt nem írom meg, de más esetekben is volt rá példa, hogy azért válogattam be valamit, mert éppen aktuális volt.

Fényes: *Az, hogy megálltál egy sírkő mellett, és utánajártál, hogy ki lehetett, aki ott nyugszik, nagyon szerencsés és ritka tulajdonságra utal, amely nyilván kell ahhoz, hogy az embernek ennyi történet legyen a fejében. Benned honnan van ez a kíváncsiság, ez a kissé fanatikus érdeklődés az emberi történetek, az emberi sorsok iránt? Mi a célod ezzel?*

Nyáry: Nem tudom, de amióta az eszemet tudom, én így voltam bekötve. Lehet, hogy szerencsés tulajdonság, de anyámnak nem lehetett azért olyan könnyű, hogy nem tudtunk úgy végigmenni az utcán, hogy ne kérdeztem volna meg minden utcatábláról, hogy: „Az ki volt?” Egyszerűen ez érdekelt kiskorom óta, és mindig jobban érdekelt az életrajzok, mint a fikciós történetek. Ebben a könyvben is születtek úgy történetek, hogy egyszerűen kíváncsi lettem, ki van a név mögött, elkezdtem kihúzni egy hajszálat, és jött vele egy egész ember.

Amikor 2012 környékén volt egy utcaátnevezési hullám Budapesten, akkor arról olvastam egy hírt, hogy a Madzsar József utca lakói Békásmegyeren tiltakoznak az utca átnevezése ellen. Tetszett ez a kiállítás. Mikor megkérdezte tőlük a riporter, hogy tudják-e ki volt Madzsar József, azt mondták, fogalmuk sincsen, de ez már nagyon régóta Madzsar József utca, és milyen különleges név, tőlük ezt ne vegyék el. Ekkor kezdtem el utánaolvasni. Emlékeztem, hogy már hallottam róla, és nagyon szégyelltem magam, hogy nem tudom, kicsoda. Kiderült, hogy nagyon fontos ember, az egyik utolsó polihisztor. Amellett, hogy a magyar könyvtári hálózatot megteremtette, még az ápolónői hálózatot és az anyatejellátást is megszervezte; lexikonokat írt, fogtechnikai találmányai voltak. Fanatikus humanista volt, aki nagyon sok jó dolgot tett. Azért akarták elvenni az utcanévet, mert kommunista volt, az illegális kommunista pártnak is tagja volt egy darabig, de mint oly sok lelkes, jobbítani akaró kommunista, a Gulágon végezte. Semmilyen bűn nem tapadt hozzá. Úgy éreztem, hogy az ő történetét el kell mesélni, már csak a dolgok relativitása miatt is.

Nem attól függ az, hogy kinek példás az élete vagy kire érdemes emlékeznünk, hogy milyen világnézetű volt. Nagyon sokféle világnézetű emberről írtam ebben a könyvben. Az ultrakonzervatív Slachta Margit és a kommunista Madzsar József egyaránt érdemes arra, hogy emlékezzünk rá. És persze még egy aktualitása volt ennek a könyvnek: az, hogy akkor született, amikor a nemzeti emlékezet kérdése újra felmerült és fontossá vált. Én felsoroltam az én hőseimet, akiről szerintem jó lenne utcát, intézményt elnevezni, emléktáblát állítani, hogy valóban bekerüljenek az emlékezetbe. Persze a kollektív emlékezetünkben igazán fennmaradó sorsok azért maradnak meg, mert valamilyen műalkotás segítségével emlékezünk rájuk: a 20. század közepétől kezdve döntően filmekből, de azért regényekből, színdarabokból is. Amit a török korról tudunk, azt sem elsősorban tankönyvekből tudjuk, hanem az *Egri csillagokból* meg a *Törökfejes kopjából*. Nyilván ez nem az én dolgom, meg nem én fogom elvégezni, de milyen jó lenne, ha egy-két ilyen történetből is film születne. Filmrendezők azt is mondták, hogy ezek közt van olyan, ami ha Amerikában történt volna, már a harmadik film készülne belőle – és ezek a történetek mégsem igazán ismertek. Például Ocskay László a magyar Schindler volt, azzal a különbséggel, hogy ő nem volt korábban nyilas vagy náci, mint Schindler.

Fényes: A történeteid műfajának meghatározásában segítségünkre lehet, hogy a téged leginkább bíráló irodalomtörténészek hiánylistája gyakorlatilag megfelel a bulvárelvárások listájának. Azért marasztaltak el, mert a történeteid rövidre zártak, homályosak, nincs bennük szakirodalmi jegyzék, a hiányzó részeket a fantázia segítségével egészíted ki, és a valóságot egyszerű, rövid, csattanós történetre redukálod. Ez mind megfelel a bulvár elvárásainak, de mielőtt ráütnénk a bulvár bélyegét, fontos megállapítani, hogy sokkal kifinomultabban írsz, mint a megszokott bulvárstílus; nyilván a szereplőid is finomabb emberek, mint a hétköznapi bulvár szereplői. Te hogyan definiálnád ezt az átmeneti műfajt?

Nyáry: Átmeneti műfajként a bulvár és a szeriöz között. Magyar – és kicsit német – sajátosság, hogy ennyire éles határ van a két regiszter között. A sajtóban nagyon markánsan megmutatkozik ez a különbség, még akkor is, ha a szeriöz eltűnően van már, de olyan tíz évvel ezelőtt még nem volt átjárás a Világ gazdaság és a Blikk között. Ez nálunk így van a tudomány és mindenféle népszerűsítő irodalom között is. Az angol azt a regisztert, amelyben én írok, *middlebrow*-nak hívja. Ide tartoznak a népszerű életrajzok, és ezzel Magyarországon mindig is nehezen tudtak mit kezdeni. Amikor Szerb Antal megírta *A világirodalom történetét*, akkor még nem létezett az a szó, hogy bulvár, ezért azt mondták rá, hogy frivol, azaz nem azzal foglalkozik, ami a tudomány dolga, hanem szórakoztat. Persze nem akarom magam Szerb Antalhoz hasonlítani, és az ambícióim is mások. Ennek a műfajnak megvan a helye, azért is lett ez olyan népszerű, mert korábban hiányzott. Az iskolázott rétegnek is van igénye szórakozásra, csak a Győzike-típusú bulvárra nem kíváncsiak, de emberi életekre, emberi sorsokra, párkapcsolati történetekre igen. Főleg, ha azok szereplői általuk ismert és kedvelt szerzők.

Nagyon érdekes, hogy a túlzottan elfogult rajongói visszacsatolás meg a szigorúan tudományos kritika ugyanazt mondja, és mind a kettő téved. Amikor egy rajongó azt írja, „milyen jó, hogy valaki így megírta az irodalomtörténetet”, az ugyanolyan butaság, mint amikor a felkent irodalomtörténész számonkéri a lábjegyzeteket. Mert én kézzel-lábbal tiltakozom az ellen, hogy tudományt akarnék ezzel művelni. Én történeteket mesélek el, és ennek a műfajnak a szabálya az, hogy azokat a részleteket emeljem ki, amelyek nekem vagy a sztori szempontjából fontosak. Nem monográfiát készítek. A tudományos fogadtatásnál két táborra szakadtak azok, akik mondani akartak erről valamit. Voltak, akik tudományos nézőpontból kritizálták, rámutatva, hogy ez miért nem tudomány. Mások pedig pont ennek örültek, akár komoly egyetemi professzorok is. Ők azt mondták, amit én is éreztem és tapasztaltam: a magyar irodalomtudomány – mint minden egyéb leíró bölcsészettudomány Magyarországon – nagyon elzárkózó, nagyon arisztokratikus. Csak azoknak ír, akik az adott metanyelvet ismerik. Ezen az arisztokratikus váron nyitottam én pár ajtót és ablakot, ahol tét nélkül be lehet pillantani. Nem válik az ember irodalomtörténésszé attól, hogy megismeri Böhm Aranka életét – aki a 20. század közéletének egy hallatlanul izgalmas figurája –, de mégis valami olyan tartalmat fogyaszt, amelyet egyébként az irodalomtudomány állított elő. Ha van bármi célja a szórakoztatáson kívül ezeknek a történeteknek, akkor az a kedvcsinálás. Több olyan visszacsatolást kaptam, hogy miután elolvasott valaki egy kedves szerelmi történetet egy íróról, elkezdte olvasni a műveit is. Ennek én nagyon örülök, mert mint irodalmár azt gondolom, hogy elsősorban a műveket kell olvasni. De eredetileg nem volt ilyen célom a történetekkel.

Fényes: Mi az oka az arisztokratikus elzárkózásnak? Te is elmondtad, hogy ezek a történetek monográfiákon keresztül eddig is elérhetőek voltak, irodalomtörténészek mégis azzal támadtak, hogy nem tartozik az olyasmi az emberekre, hogy Kölcsey például homoszexuális volt-e vagy sem. Igaz, te valójában nem tettél Kölcseyről ezzel kapcsolatban konkrét kijelentést. Honnan ered az a közvélekedés, hogy ezeknek az életrajzoknak a konzervatív középosztály erkölcsi értékrendjét kell közvetíteniük? Hiszen így gyakorlatilag semmit nem tudhatunk meg az ilyen történetek valóságos szereplőiről.

Nyáry: Itt két dolog találkozik, illetve áll szemben egymással. Az egyik a magas akadémiai tudománnyá válás igénye, a másik az oktatás elvárásrendszere. A tudomány szerencsére nagyon heterogén, és nagyon sokféle megközelítési módot alkalmaz. Ennél jóval kevésbé heterogén az a kánon, amelyet az oktatás közvetít. Ott a 19. század közepétől, amikor a polgári oktatás egyáltalán megjelent Magyarországon, a szentek életrajzainak helyére bekerültek az írók és a történelmi személyek életrajzai. Ahogyan a szentek esetében is nálunk külön emberekéről olvasunk, erkölcsileg fölöttünk állókról, akiktől lehet tanulni, úgy ezekről az életrajzokról is le van vágva minden, ami ennek nem felel meg. Régen ezt úgy is mondták, hogy „a romlatlan ifjúság kedvéért”. Minél tovább van benne egy életrajz az oktatásban, annál inkább lecsiszolja ez a kanonizációs kultuszképző folyamat. Petőfi Sándor lényegében megközelíthetetlen annak

a tízévesnek, aki először találkozik a műveivel. Meg szoktam kérdezni rendhagyó irodalomórákon a gyerekeket, hogy mi jut eszükbe Petőfi Sándorról, és tízből kilencnek a saját városa közepén lévő Petőfi szobor, vagy valami nagyon szoborszerű kép; és az, hogy egy lúzer. Amikor kiderül, hogy nem az volt, és nagyon sokféle Petőfi van, akkor sokkal megközelíthetőbb lesz.

Vannak persze az iskolai kánonban kivételek is. Mindenki megtanulja, hogy Ady Endre szerette a nőket, nem vetette meg az alkoholt, éjszakázott, de az a szerep rá van osztva, és kész. Az, hogy Babits Mihálynak, aki szép éteri verseket írt, volt szerelmi, netán szexuális élete, fel sem merül, mert abba a szerepbe ő nem fér bele. Kölcsey Ferenc teljes életművének a 90 százaléka azt szenvedti, hogy ő írta a Himnusz című verset, mert a többi nem látszik ki mögüle. Pedig elképesztően jelentős költői életmű, de szinte semmit nem lehet vele kezdeni egyetemi irodalomtudományi képzésen kívül, mert annyira szakralizált a Himnusz. Már a tudományos, monografikus feldolgozásokban sem tudtak mit kezdeni az ő szerelmes verseivel meg az ő szerelmi életével. Nagyon sokáig tartotta magát az a közmegegyezés, hogy nem volt szerelmi élete, és csak a Szerelemhez, nem pedig konkrét személyekhez írta ezeket a verseket.

Aki ért Kölcseyhez, pontosan tudja, hogy 1810 és 1814 között szerelmes verseket írt egy férfinak, szerelmesleveleket küldött neki, „szerelmem”-nek szólította. Azon lehet egyébként értelmes és tudományos vitát folytatni, hogy a szentimentalizmus időszakában a két férfi közötti szerelemben feltétlenül kell-e, hogy legyen szexualitás is. Valószínűleg Kölcseynek egész életében nem volt megélt szexuális kapcsolata sem férfival, sem nővel; de nem is erről írtam, hanem arról a négy évről, amely a Szemere Pál iránti szerelemről szól. Ennek önmagában nincsen irodalomtörténeti relevanciája. Annak viszont már van, hogy Kölcsey Ferenc – ma azt mondanánk – mániás depressziós, talán bipoláris személyiségű ember volt. Ez részben magyarázza, hogy a Himnuszunk miért olyan, amilyen.

A tudománynak mások a szempontjai, mint az iskolai kanonizációnak. Azért tudtam én is megírni ezeket a történeteket, mert tudtam, hol kell elolvasni. Az egyik legizgalmasabb vitám az általam nagyon tisztelt Margócsy Istvánnal volt, aki a tudomány szempontjait kérte számon. Ő egyébként nagyon következetesen azt mondta, hogy érzelmeket nem lehet rekonstruálni, ez a tudománynak nem dolga. Azt tudjuk, hogy Petőfi Sándor szerelmes verseket írt a *Cipruslombok*-ciklus Etelkéjéhez. A környezetük úgy tartotta számon, hogy ez szerelem, ő maga azt mondta, hogy ez szerelem, de hogy valójában mit érzett, azt nem tudjuk. Ez teljesen igaz a tudomány szempontjából. Mégis – akár a tankönyvi életrajzoknál – el kell mesélnünk röviden a történeteket. Én nem filológiai feltárást végzek, ezért írhatom, hogy szerelem, ahogy az egyébként Petőfi esetében a környezet és a költő saját elmondása alapján valószínűsíthető. Margócsy Kölcsey történetéről azt mondta, hogy nem tudjuk, hogy mi volt a szerelmi érzésnek a mélyén valójában. Nem is fogjuk tudni soha rekonstruálni, ezért erről hülyeség írni. Én ezt elfogadom, de nem is Kölcsey-nagymonográfiát írtam.

Fényes: Arról beszéltünk, hogy ezek a szövegek a te kezed nyomán megszabadulnak az idealizált, polgári nyilvánosság elvárásaitól, és mintha hirtelen különböző emberek kezdenének el beszélni ezekben az életrajzokban, különböző karakterek különböző problémákkal. Megszabadul a történet a konzervatív középosztály erkölcsi értékrendjének nyomása alól. Meg tud szólalni például Szendrei Júlia, aki bántalmazott nőként halt meg Horváth Árpád mellett, aki Petőfi után volt a férje. Vagy helyt kap Kölcsey depressziója és esetleges aszexualitása. Mindenképpen nagy erényük a szövegeknek, amellyel, hogy ajtót nyitnak a szépirodalomra és közvetítenek a regiszterek között, hogy végre egy olyan nyilvánosságot teremtenek, amely közelebb visz a valósághoz.

Nyáry: Sokan meg szokták kérdezni, hogy azért ilyen érdekesek-e ezek a történetek, mert művészekkel, tehát eleve érdekes emberekkel estek meg. Meggyőződésem, hogy ez nem így van. Mindenkinek nagyon izgalmas és érdekes szerelmi élete és párkapcsolati történetei vannak, a mérlegképes könyvelőknek és a hentesmestereknek ugyanígy, azzal a különbséggel, hogy ők nem írnak könyvet, és róluk sem írnak. De itt fontosabb a szociológiai különbség. A 19. század végén egy nagyvárosban a társas kapcsolatok lényegében ugyanúgy működtek, mint ma. De ha elmentünk volna egy kis településre, akkor ott egészen archaikus párkapcsolati sémákat találtunk volna. Elég elolvasni a *Puszták népének* idevonatkozó részét. Az, hogy Gozdsu Elek Temesváron 1890-ben hogyan írt szerelmesleveleket egy férjes asszonynak, és hogyan alakult ki közöttük egy nagyon szép szerelmi kapcsolat, valószínűleg így történhetett volna a temesvári főorvossal vagy a jegyzővel is, mert a társadalmi státusuk nagyon hasonló volt. A művészközösségek specialitása a férfiak párválasztásában van, ahol egy művésznek nagyobb szabadságfokon lehetett párt választani, és többnyire nagyobb szabadságfokon élő nőket keresett. Például szintén művészt, de a nők aránya sokkal kisebb

volt a művészpályán, mint a férfiaké, és az előbbieket döntően színésznők. Elképesztően sok író–színész–párkapcsolat volt. Egyrészt azért, mert a művész férfi ott talált hozzá hasonló szabadságfokú nőt. Másrészt az ismerkedésre is ott kínálkozott jó esélyük, hiszen ezek az írók színpadi szerzők is voltak.

Mindig meg szokták azt is kérdezni, hogy a nyugatosoknál hogy van az, hogy aki egyszer az egyiknek a szerelme, a következőben már egy másiknak a férje. Miért van itt ennyi átfedés? Azért, mert ez ugyanaz az 500 ember – mint egy kis falu. Ugyanazokban a kávéházakban ültek, persze, hogy ugyanazt a nőt ismerte meg az egyikük, majd tíz évvel később a másikuk. Ebben nincs semmi különleges. Egyszer kísérleteztünk azzal, hogy fölrajzoljuk a nyugatosok szerelmi térképét. Sűrűsödési pontokat találtunk. Ezek voltak a férfiak között a nagy csajozók: Ady Endre, Szabó Lőrinc, Déry Tibor, belőlük sok vonal ment. A nők között is volt egy-két ilyen, például Böhm Aranka. Voltak, akikhez csak egy vonal kapcsolódott, az örök hűségesekek, mint Tóth Árpád. Ugyanilyen ágrajzot fel lehetne rajzolni egy 500 fős magyar faluról is.

Fényes: Lehet, hogy történeteid sikere abban áll, hogy – a szakrális szövegekhez hasonlóan – jót és rosszat ütköztetsz bennük? Az olvasó így el tud határolódni a rossztól, tud azonosulni a jóval, és meg tud benne születni egy érték: hogyan kell élni, hogyan nem szabad. A büntetés is előre van vetítve egy rossz cselekedet tekintetében, akár csak Csáth Gézában – bár az övé elég szélsőséges eset. Az embereknek szükségük van különböző emberi sorsok megismerésére, elkerülendő és követendő példákra.

Nyáry: Ebben van igazság, de nekem nem a tanulságosság a cél, hanem az, hogy úgy mondjak el sztorikat, ahogy szerintem történhetek. De az kétségtelen, hogy az olvasók egy része párkapcsolati példatárként is használja ezeket. Azért jó a Facebook, mert lehet látni a kommentekből, hogy van, akit elsősorban a szereplők személye izgat, és sokan vannak, akiket pedig a párkapcsolati séma. Az életünknek fontos szelete a párkapcsolat meg a szerelem, és kíváncsiak vagyunk arra, hogy ez másnál hogyan működik, és mások hogyan rontják el. Ennek ellenére a magunkét ugyanúgy elrontjuk, de legalább tudjuk, hogy az elrontásban nem vagyunk egyedül.

Fényes: Abban azért kiegyezhetünk, hogy igazodási pontokat keresnek benne az emberek?

Nyáry: Lehet, de van, ahol nincs erkölcsi felmentés vagy ítélet a sztori végén. Móricz Zsigmond elég cudarul bánt az öt körülvevő nővel, akik közül volt, aki öngyilkos is lett, de rendszeresen fölmentette saját magát, és nem ez volt az ő életproblémája, hanem sok minden más. Az ő életét nehéz lenne úgy elmondani, hogy ezt is tette, azt is tette, aztán jól megbűnhődött, úgyhogy ezt ne csináljátok!

Fényes: De a büntetés itt nem maga az, hogy a szeretett személy öngyilkos lett? Nem valami konkrét büntetésre gondoltam, hanem arra, hogy a rossz tettek rosszra vezetnek.

Nyáry: Persze. Én arra törekedtem, hogy a női sorsokat is megmutassam egy-egy ilyen párkapcsolaton keresztül, akkor is, ha a történetek nagy részében nem a nő az alkotó, az író, hanem a férfi. Nincsen annyi nő a magyar irodalomban, mint férfi, legalábbis a 20. század végéig, utolsó harmadáig. A nők a legtöbbször mint partnerek jelennek meg a történetekben, de nagyon fontosnak tartottam, hogy az ő nézőpontjukat is megmutassam.

Emellett a jelenlegi kanonizált, kultikus gondolkodásnak nagyon sok olyan író- vagy költőfeleség lett áldozata, aki maga is író volt. Költőnéket számon tartunk, költőnőket nem. Ezzel küzdött Kosztolányi Dezső és Babits Mihály felesége is. De a legigazságtalanabb sors kétség kívül Szendrei Júliának jutott, mert őrá még bőven életében – néhány évvel Petőfi halála után – úgy kezdtek tekinteni, hogy eldobta az özvegyi fátylat, és méltatlanná vált Petőfi emlékéhez. Ezen túljutva egy még nagyobb tabut kellett áthágnia: azt, hogy otthagyja bántalmazó férjét, ami miatt vissza is került a „fura nő” kategóriába. Ennek nemcsak ő maga lett az áldozata – borzasztó körülmények között, rákban halt meg –, hanem az életműve is. Amellett hogy, ő fordított először Andersent, nagyon jelentős költeményei is vannak, ha formailag nem is annyira kimunkáltak, mint Petőfi versei.